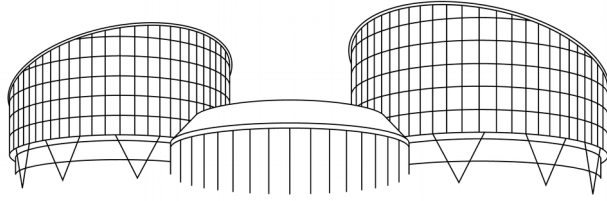

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової** повного
тексту даного рішення Європейського суду з прав людини

Офіційне цитування: Zubkov and Others v. Russia, no. [22767/08](#), § ..., ECHR
2017.

Офіційний текст англійською мовою: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178343>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ТРЕТЯ СЕКЦІЯ

СПРАВА ЗУБКОВ ТА ІНШІ ПРОТИ РОСІЇ

(Заява №29431/05 та 2 інші – дивіться додаток)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

7 листопада 2017 року

*Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у статті 44 § 2
Конвенції. Воно може підлягати редакційним змінам.*

У справі Зубков та інші проти Росії

ZUBKOV AND OTHERS v. RUSSIA JUDGMENT

Європейський суд з прав людини (третя секція) засідаючи Палатою у складі:

ХеленаЄдерблом, *Голова*

Бранко Любарда,

ХеленКеллер,

Дмитро Дєдов,

Пере Пастор Віланова,

Альона Полачкова,

Георгіос А. Сергідес, *судді*

і ФатошАрачі, *Заступниксекретаря секції*

Провівши нараду за зачиненими дверима 10 жовтня 2017 року,

Виносить наступне рішення, яке було прийняте цієї дати:

ПРОЦЕДУРА

11. Справа була розпочата за заявами (№29431/05, 7070/06 and 5402/07) проти Російської Федерації, поданими до Суду відповідно до статті 34 Конвенції з прав людини і основних свобод («Конвенція») трьома громадянами Росії. Їх імена і дати народження, а також дати, коли вони подали свої заяви, наведені в додатку.

2. Уряд Росії («Уряд») був представлений паном Г. Матюшкіним, представником Російської Федерації в Європейському суді з прав людини, а потім його наступником на цій посаді, паном М. Гальперіним. Двоє із заявників були представлені адвокатами, імена яких перераховані в додатку

3 Заявники стверджували, зокрема, що вони стали об'єктами прихованого спостереження в порушення статті 8 Конвенції. Один із заявників також

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

скаржився на надмірну тривалість кримінального провадження. Інший скаржився на нелюдські умови утримання під вартою та транспортування. Він також стверджував, що його досудове ув'язнення не супроводжувалося достатніми процесуальними гарантіями.

4 Протягом періоду з 26 серпня 2009 року до 21 грудня 2012 року уряд був повідомлений про вказані вище скарги.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

А. Заява №29431/053убков проти Росії

5.12 квітня 2002 року місцева поліція надіслала місцевому слідчому комітету аудіо записи телефонних розмов між заявником та декількома особами, а також відеозаписи їх зустрічі в квартирі у Новгороді. У супровідному листі, який уряд надав суду, було вказано що аудіо та відеозаписи були отримані під час оперативно-розшукових заходів ("*оперативно-розыскные мероприятия*"), на які був наданий дозвіл головою Новгородського обласного суду 19 липня та 31 серпня 2000 року, а також 17 та 27 лютого 2001 року

6. 16 квітня 2002 року заявник був заарештований та звинувачений за декількома пунктами торгівлі наркотиками, скоєних організованою злочинною групою. Ще чотири особи були заарештовані за тими самими обвинуваченнями.

7. 18 квітня 2002 року Новгородська обласна прокуратура видала наказ про утримання заявника під вартою для очікування судового розгляду. Він залишався під вартою під час кримінального провадження.

ZUBKOV AND OTHERS v. RUSSIA JUDGMENT

8. Заявник дізнався про аудіо та відео записи в невідому дату під час ознайомлення з матеріалами кримінальної справи
9. 26 червня 2002 року розслідування було закінчене і справа була передана для судового розгляду Новгородським міським судом.
10. 18 липня 2002 року адвокат одного із відповідачів падав клопотання про відкладення судового розгляду до вересня 2002 року, оскільки він буде знаходитися в щорічній відпустці до 6 вересня.
11. 3 20 серпня 2002 року Новгородський міський суд призначив перше слухання на 16 вересня 2002 року. Слухання на 16 вересня 2002 року було відкладене до 23 вересня 2002 року, оскільки адвокат заявника був в лікарні та тому, що свідки обвинувачення не з'явилися. Судовий процес в кінцевому рахунку розпочався 20 листопада 2002 року. 20 серпня 2002 року Новгородський міський суд призначив перше слухання на 16 вересня 2002 року.
12. Під час судового розгляду заявник не визнавав себе винним. Він стверджував, зокрема, що аудіо та відеозаписи були неприйнятними як докази, оскільки вони були отримані без попереднього судового дозволу.
13. Його співобвинувачені не визнавали себе винними. Вони стверджували, що заявник був лідером організованої групи, яка займалася торгівлею наркотиками. Заявник та інший обвинувачений, пан К., орендували квартиру, в якій зустрічалися члени групи для отримання вказівок від заявника, а також для розподілу прибутку. Вони також пакували та зберігали наркотики у квартирі. Власник квартири стверджував, що він здавав в оренду свою квартиру пану К, а також те, що у декількох випадках орендна плата була сплачена заявником.
14. 24 листопада 2004 року Новгородський міський суд визнав заявника та його співобвинувачених винними в торгівлі наркотиків. Суд встановив, що заявник

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

був лідером організованою групою, яка займався торгівлею наркотиками. Суд посилався на показання свідків, висновки експертів, аудіо записи телефонних розмов між обвинуваченими та відеозаписи їх зустрічі у квартирі, яку вони орендували. Суд виявив, що записи були прийнятними як докази тому, що вони були отримані під час санкціонованих заходів прихованого спостереження, метою яких було виявлення злочинних дій, скоєних Зубковим а також організованою групою, створеною ним. Заявник був засуджений до дев'яти років і шести місяців ув'язнення.

15. У своїх твердженнях в апеляції заявник скаржився, зокрема, на те що аудіо та відеозаписи були отримані без попереднього судового дозволу.

16. 8 лютого 2005 року Новгородський обласний суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги та залишив в силі попереднє рішення суду. Суд повторив дослівно висновки міського суду стосовно того що аудіо та відео записи були прийнятними як докази тому, що вони були отримані під час санкціонованих заходів прихованого спостереження, метою як було виявлення злочинних дій, скоєних Зубковим та створеною ним організованою групою.

Б. Заява №7070/06 Інполітов проти Росії

17. Заявник працював слідчим у генеральній прокуратурі.

18. 6 квітня 2004 року він був заарештований і звинувачений в хабарництві.

19. 29 жовтня 2004 року під час ознайомлення з матеріалами кримінальної справи заявник виявив, що вони містили аудіо записи його телефонних розмов протягом періоду від листопада 2003 року до березня 2004 року.

20. Матеріали кримінальної справи також містили лист від 21 жовтня 2004 року від Федеральної служби безпеки місцевому прокурору, у якому було вказано,

ZUBKOV AND OTHERS v. RUSSIA JUDGMENT

що аудіо записи були отримані під час заходів прихованого спостереження, на які був виданий дозвіл Тверським обласним судом в рішеннях № 55-21, 55-30, 55-76, 55-93 та 55-103. З урахуванням того, що вони були секретними документами, рішення неможливо було надати обвинуваченню, і вони могли бути надані суду першої інстанції лише після його запиту.

21. Під час судового розгляду заявник не визнавав себе винним. Він стверджував, зокрема, що аудіо та відеозаписи були неприйнятними як докази тому, що матеріали справи не містили копію судового дозволу. Обвинувачення вказувало у відповідь, що перехоплення його телефонних розмов було санкціоноване Тверським обласним судом. Копія дозволу не була додана до матеріалів справи тому, що вона була конфіденційною.

22. 14 травня 2005 року обласний суд визнав заявника винним в хабарництві та засудив його до трьох років ув'язнення. Суд посилався серед іншого на аудіозаписи його телефонних розмов. Суд відхилив доводи заявника стосовно того, що аудіозаписи були неприйнятними як докази, виявивши, що дослідження матеріалів в справі надавало дозвіл суду встановити, що докази були отримані відповідно до кримінально-процесуального кодексу та закону про оперативно-розшукову діяльність.

23. Заявник подав апеляцію. Він стверджував, що обласний суд не надав підстав для свого висновку стосовно того, що аудіозаписи були неприйнятними як докази. Зокрема, Суд не розглянув, чи перехоплення його телефонних розмов було належним чином санкціоноване судом і було виконане відповідно до процедури, передбаченої законом.

24. 7 грудня 2005 року Верховний суд Росії підтвердив рішення апеляційної інстанції. Суд особливо не розглядав доводи заявника стосовно того, що

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

аудіозаписи були неприйнятними як докази. Суд постановив, що висновок повинен був бути заснований на доказах, які були належним чином проаналізовані і оцінені обласним судом. Заявник отримав рішення 7 березня 2006 року.

С. Заява №5402/07 Горбунов проти Росії

1 Утримання заявника під вартою

25. 5 липня 2006 року Фрунзенський районний суд м. Владімір постановив ухвалу про тримання заявника під вартою за звинуваченнями у шахрайстві. Заявник був відсутній під час слухання справи, але його адвокат був присутнім. 14 липня 2006 року Владімірський обласний суд розглянув апеляцію та залишив в силі ухвалу про тримання заявника під вартою. Заявник був відсутній також під час слухання справи за його апеляцією, на якому також був присутній його адвокат.

26. 3 листопада 2006 року Фрунзенський районний суд продовжив тримання заявника під вартою до п'ятого січня 2007 року. 7 листопада 2006 року заявник подав апеляцію. 5 грудня 2006 року Владімірський обласний суд виявив, що не існувало підстав для зміни запобіжного заходу та підтвердив рішення від 3 листопада 2006 року.

27. Утримання заявника під вартою було також продовжене декілька разів.

2. Умови утримання під вартою у в'язницях попереднього ув'язнення

ZUBKOV AND OTHERS v. RUSSIA JUDGMENT

28. Протягом періоду з 14 вересня 2006 року до 12 січня 2007 року заявника утримували під вартою у чотирьох установах попереднього ув'язнення. За словами заявника, всі чотири в'язниці були переповненими.

29. З 14 до 22 вересня 2006 року заявника утримували під вартою у в'язниці № із-67/1 у Смоленську. Камера № 196, розміром 15 квадратних метрів, була оснащена вісьмома спальними місцями та пристосована до шістнадцяти співкамерників.

30. З 25 до 28 вересня 2006 року заявника утримували під вартою у в'язниці № 76/1 в Ярославлі. Камера № 133, розміром 9 квадратних метрів, була оснащена вісьмома спальними місцями та пристосована до восьми співкамерників.

31. З 29 вересня до 1 жовтня 2006 року заявника утримували під вартою у в'язниці попереднього ув'язнення 43/1 у Кірові. Його камера розміром 50 квадратних метрів була оснащена сорока спальними місцями та пристосована до двадцяти співкамерників камера, а також була оснащена дерев'яними дошками замість окремих ліжок.

32. З 2 жовтня 2006 року до 12 січня 2007 року заявника утримували під вартою у в'язниці у Владімірі. Камера № 63, розміром 14 квадратних метрів, була обладнана чотирма спальними місцями та пристосована до п'яти співкамерників.

3. *Умови перевезення*

33. З 28 до 29 вересня 2006 року заявника транспортували між в'язницею із-76/1 і в'язницею із-43/1 з Ярославля у Кіров. Купе потягу було оснащене сімома спальними місцями та пристосоване для розміщення до десяти в'язнів.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

34. Першого та другого жовтня 2006 року заявника транспортували між в'язницею із-43/1 та в'язницею із-33/1 з Кірова у Владімір. Купе було оснащено сімома спальними місцями та пристосоване до для розміщення до дванадцяти в'язнів.

4. Перехоплення телефонних розмов заявника

35. 25 грудня 2006 року заявник почав ознайомлюватися з матеріалами кримінальної справи і виявив, що вони містили аудіо записи його телефонних розмов протягом періоду з 22 до 25 липня 2004 року.

36. 2 лютого 2007 року заявник подав клопотання слідчому для отримання копії судового рішення, яким було надано дозвіл на перехоплення його розмов. Того ж дня слідчий відхилив його клопотання. Посилаючись на наказ Міністерства внутрішніх справ № 336 від 13 травня 1998 року (дивіться параграф 54 вище) він відповів, що поліція не повинна була надсилати дозвіл на перехоплення слідчому; він повинен був зберігатися у матеріалах оперативно-розшукової справи. Рішення Владімірського обласного суду від 28 травня та 2 червня 2004 року, які надавали дозвіл на перехоплення телефонного спілкування заявника зберігалися у місцевому відділі поліції. Це були секретні документи і ні заявник, ні адвокат, які не мали допуску до секретних матеріалів, не могли отримати доступ до них.

37. 6 лютого 2007 року заявник подав скаргу до Фрунзенського районного суду міста Владимир на те, що перехоплення його телефонних розмов було незаконним, зокрема, тому, що матеріали справи не містили судового дозволу. Він стверджував, що відмова надати йому копію дозволу на перехоплення,

зводила нанівець здійснення його права на захист і позбавляла його ефективного засобу судового захисту від втручання в його права, гарантовані статтями 23 та 24 Конституції та статтею 8 Конвенції. Зокрема, він не мав можливості впевнитися в тому, чи дозвіл на перехоплення був виданий компетентним судом відповідно до процедури, передбаченої законом, а також в тому, чи був він заснований на відповідних і достатніх підставах, а також чи вимоги судового дозволу, такі як санкціонована тривалість перехоплення, були дотримані під час його виконання.

38. 9 лютого 2007 року Фрунзенський районний суд розглянув скаргу відповідно до статті 125 Кримінально-процесуального кодексу (дивіться параграф 63 нижче) і відхилив її. Посилаючись на розділ 12 Закону про оперативно-розшукову діяльність (дивіться параграф 49 нижче) Суд постановив, що судові рішення, яке надає дозвіл на проведення оперативно-розшукових заходів, і матеріал, який складав основу для рішення, повинні бути зберігатися в державній установі, яка здійснює такі заходи. Тому воно не було додане до матеріалів кримінальної справи і відповідач не мав права на отримання доступу до нього. Суд далі посилався на постанову Конституційного суду від 14 липня 1998 року, в якій було вказано, що особа, розмови якої повинні бути перехоплені, не мала права на участь у провадженні про надання доступу, і тому бути повідомленою про прийняте рішення (дивіться параграф 50 нижче). Тому відмова надати заявникові копію судового рішення про надання дозволу була законною. Суд також відхилив скаргу заявника на незаконність перехоплення без надання жодних підстав.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

39. 3 квітня 2007 року обласний суд міста Владимир підтвердив рішення від 19 лютого 2007 року за апеляційною скаргою заявника та визнав його законним, добре мотивованим і обґрунтованим.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Право на повагу до приватного життя житла та листування

40. Конституція гарантує кожному право на повагу до його приватного життя, особистої та сімейної таємниць, а також право на захист своєї честі та доброго імені, стаття (23 §1). Вона також гарантує право на повагу до переписки, телефонних перемовин, поштових, телеграфних та інших повідомлень. Це право може бути обмежене лише на підставі судового рішення (стаття 23 §2).

41. Конституція також передбачає заборону збирати, зберігати, використовувати та розповсюджувати інформацію про приватне життя особи без його або її згоди. Органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані забезпечити кожному можливість ознайомлення з документами та матеріалами, що безпосередньо зачіпають його права та свободи, якщо інше не передбачено законом. (стаття 24).

42. Конституція також гарантує кожному недоторканність його або її житла. Ніхто не має права проникнути в житло проти волі осіб, що мешкають у ньому, інакше як у випадках, встановлених федеральним законом, або на підставі судового рішення (стаття 25).

В. Положення про перехоплення розмов та спостереження за житлом, а також використання даних, зібраних у такий спосіб, в кримінальному провадженні

1. Дозвіл на перехоплення спілкування або перевірку житла

43. Закон про оперативно-розшукову діяльність від 12 серпня 1995 року (закон № 144 - . ФЗ - далі «ЗОРД») передбачає, що «оперативно-розшукові заходи» (*“оперативно-розыскные мероприятия”*) можуть містити, серед іншого, контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, прослуховування телефонних розмов; зняття інформації з технічних каналів зв'язку; обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості та транспортних засобів; «спостереження» (*“наблюдение”*); і «оперативний експеримент» (*“оперативный эксперимент”*). Під час проведення оперативно-розшукових заходів використовуються інформаційні системи, відео- та аудіозаписи, кіно- та фотозйомка, а також інші технічні та інші засоби, які не завдають шкоди життю та здоров'ю людей і не завдають шкоди навколишньому середовищу (стаття 6).

44. Завданнями оперативно-розшукової діяльності є: (1) виявлення, попередження, припинення та розкриття кримінальних злочинів, а також виявлення та встановлення осіб, які їх готували, вчиняли або вчинили; (2) здійснення розшуку осіб, що переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від кримінального покарання, а також розшук без вісти відсутніх; і (3) отримання інформації про події або дії (бездіяльності), що

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

створюють загрозу державній, військовій, економічній, інформаційній чи екологічній безпеці Російської Федерації (стаття 2 ЗОРД, чинного на той час).

45. Проведення оперативно-розшукових заходів, які обмежують конституційні права людини і громадянина на таємницю листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень, переданих по мережах електричного і поштового зв'язку, а також право на недоторканність житла, допускається на підставі судового рішення (стаття 8 (2) ЗОРД). Такі заходи можуть бути проведені після отримання інформації (1) про ознаки підготовлюваного, вчинюваного або вчиненого протиправного діяння, за яким проведення попереднього слідства є обов'язковим; (2) про осіб, що підготовляють, вчинюють чи вчинили протиправне діяння, за яким проведення попереднього слідства є обов'язковим; або (3) про події або дії (бездіяльності), що створюють загрозу державній, військовій, економічній чи екологічній безпеці Російської Федерації (стаття 8 (2) ЗОРД).

46. У відповідний час прослуховування телефонних розмов або обстеження приміщень можуть бути дозволені лише у випадках, коли особу підозрювали, або вона була обвинувачена у тяжкому або особливо тяжкому злочині, або вона володіла інформацією про таке правопорушення (стаття 8 (4) ЗОРД, чинний до 24 липня 2007 року). З 24 липня 2007 року прослуховування телефонних розмов або обстеження приміщень можуть бути санкціоновані також і у випадках, коли особа підозрюється або обвинувачена в злочині середньої тяжкості.

47. Такі оперативно-розшукові заходи, як прослуховування телефонних розмов або обстеження приміщень, вимагають попереднього судового дозволу (розділ 8 (2) ЗОРД). Суддя може вказати період, на який надається дозвіл, та який зазвичай не перевищує шість місяців. При необхідності продовження терміну

дії постанови суддя виносить судові рішення на підставі знову представлених матеріалів. (статті 9 (4) та (5) Закону). Суддя також приймає рішення на підставі мотивованої постанови керівника одного з органів, компетентних здійснювати оперативно-розшукову діяльність. На вимогу судді йому можуть представлені також інші матеріали, що стосуються підстав для проведення оперативно-розшукового заходу, за винятком даних про осіб, впроваджених в організовані злочинні групи, про штатних негласних співробітників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, і про осіб, що надають їм сприяння на конфіденційній основі, про організацію і про тактику проведення оперативно-розшукових заходів (статті 9 (2) та (3) Закону).

48. У випадках, які не терплять зволікання і можуть призвести до скоєння тяжкого або особливо тяжкого злочину, а також за наявності даних про події та дії (бездіяльності), що створюють загрозу державній, військовій, економічній чи екологічній безпеці Російської Федерації, на підставі мотивованої постанови одного з керівників органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, допускається проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених частиною другою статті 8, з обов'язковим повідомленням суду (судді) протягом 24 годин. Якщо судовий дозвіл не був отриманий протягом 48 годин після здійснення оперативно-розшукової діяльності, ця діяльність повинна бути припинена негайно (стаття 8 (3) Закону).

49. Судове рішення, яким надано дозвіл на здійснення оперативно-розшукових заходів, і матеріал, який складав основу для цього рішення, повинні зберігатися в державних органах, які здійснюють таку діяльність (стаття 8 (3) Закону).

50. 14 липня 1998 року Конституційний суд РФ у своєму рішенні 86-О відхилив як неприйнятну скаргу про перегляд конституційності певних положень ЗОРД.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

Посилаючись на необхідність зберігати заходи спостереження в таємниці Конституційний суд постановив, що принципи відкритого слухання і змагального провадження не були застосовними до проваджень про надання дозволу. Той факт, що заінтересована особа не мала права на участь у провадженні про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових дій, ознайомитися з рішенням або подати апеляцію до вищестоящих судів, не порушує його або її конституційні права.

51. 15 липня 2008 року Конституційний суд у своєму рішенні 460-О-О постановив, що особа, спілкування якої перехоплювалося, мала право подати апеляцію про перегляд в порядку нагляду рішення, яке надає дозвіл на прослуховування розмов. Той факт що у особи відсутня можливість знати зміст судового рішення, на підставі якого особа була обмежена в правах, не є перешкодою для подачі апеляційної скарги тому, що відповідний суд може самостійно витребувати його у компетентних органів влади.

2. Використання в кримінальному провадженні даних отриманих внаслідок оперативно-розшукової діяльності

52. Інформація про засоби, використані під час прихованої оперативно-розшукової діяльності, використані методи, залучених посадових осіб і зібрані у такий спосіб дані, складають державну таємницю. Вони можуть бути розголошені лише відповідно до особливого рішення керівника державної установи, яка здійснює оперативно-розшукову діяльність (стаття 12 (1) ЗОРД та стаття 5 (4) Закону про державну таємницю (Закон № 5485-івід 21 липня 1993 року)).

53. Результати оперативно-розшукової діяльності можуть служити приводом і підставою для порушення кримінальної справи, бути надані органу дізнання, слідчому або в суд, у провадженні якого перебуває кримінальна справа або матеріали перевірки повідомлення про злочин, а також використовуватися в доказуванні по кримінальних справах відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства, що регламентують збирання, перевірку та оцінку доказів. Представлення результатів оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, слідчому або до суду здійснюється на підставі постанови керівника органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність (стаття 11 ЗОРД).

54. Наказ Міністерства внутрішніх справ № 336 від 13 травня 1998 року, чинний до 17 квітня 2007 року, передбачав, що якщо дані, зібрані під час оперативно-розшукової діяльності, містили інформацію, яка могла служити приводом і підставою для порушення кримінальної справи; бути використані для підготовки і здійснення слідчих і судових дій; використовуватися в доказуванні по кримінальних справах відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства, регламентують збирання, перевірку та оцінку доказів, ця інформація повинна бути відправлена відповідним органу дізнання, слідчому, прокурору або в суд (§2). Результати ОРД, що подаються для використання в доведенні по кримінальних справах, повинні дозволяти формувати докази, що задовольняють вимогам кримінально-процесуального законодавства, що пред'являються до доказам в цілому, до відповідних видів доказів, і містити відомості, (а) що мають значення для встановлення обставин, (б) що підлягають доказуванню у кримінальній справі, вказівки на джерело отримання передбачуваного доказу або предмета, який може стати доказом, (с) а також

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

дані, що дозволяють перевірити в умовах судочинства докази, сформовані на їх основі (§ 7). Дані повинні були бути передані відповідно до спеціальної процедури обробки секретної інформації, якщо тільки державне агентство, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, не вирішило розсекретити їх (§ 9).

55. Наказ № 336 від 17 квітня 2007 року був замінений наказом № 9407, який залишався чинним до 27 вересня 2013 року і містив по суті ті ж самі положення. Проте, на відміну від наказу № 336, наказ № 9407 чітко передбачав, що у разі надання дізнавачу, органу дізнання, слідчому, прокурору або в суд результатів оперативно-розшукової діяльності, отриманих при проведенні оперативно-розшукових заходів, які обмежують конституційні права людини і громадянина на таємницю переписки, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень, переданих по мережах електричного та поштового зв'язку, а також право на недоторканність житла, до них прикладаються копії судових рішень про проведення таких заходів (§ 13). Наказ № 9407 від 27 вересня 2003 року був замінений наказом № 30544, який повторює ті ж самі вимоги для передачі результатів оперативно-розшукової діяльності, як і в наказі № 9407.

56. Кримінально-процесуальний кодекс (далі КПК) забороняє використання в процесі доказування використання результатів оперативно-розшукової діяльності, якщо вони не відповідають вимогам, що ставляться до доказів КПК (стаття 89 КПК). Докази, отримані з порушенням вимог КПК, є недопустимими. Недопустимі докази не мають юридичної сили та не можуть бути покладені в основу обвинувачення, а також використовуватись для доказування будь-якої з обставин, для яких ці докази були необхідними в кримінальному провадженні. Якщо суд прийняв рішення про виключення доказів, то цей доказ втрачає юридичну силу і не може бути покладений в основу вироку або іншого судового

рішення, а також досліджуватися та використовуватися під час судового розгляду. (статті 75 та 235 КПК).

57. В рішенні від 15 липня 2008 року (наведеному в параграфі 51 вище) Конституційний суд постановив, що законна вимога, яка міститься в статті 12 (3) ЗОРД – судове рішення яке надає дозвіл на оперативно-розшукову діяльність, повинно зберігатися в державному органі, яка здійснює оперативно-розшукову діяльність - не перешкоджає залученню такого судового дозволу до матеріалів кримінальної справи. Якщо копію судового рішення про надання дозволу не було додано до матеріалів справи, дані, отримані внаслідок оперативно-розшукових заходів, які містили перехоплення спілкування або перевірку житла, не можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні.

С. Судовий перегляд

1. Загальні положення про судовий перегляд перехоплення спілкування, встановлений ЗОРД

58. Особа, яка вважає, що дії органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, призвели до порушення її прав і свобод, має право оскаржити ці дії до вищестоящего органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, прокурору або до суду. При порушенні органом (посадовою особою), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб вищестоящий орган, прокурор або суддя відповідно до законодавства Російської Федерації зобов'язані вжити заходів до поновлення

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

цих прав і законних інтересів, відшкодування заподіяної шкоди (стаття 5 (3) і (9) ЗОРД).

59. Особа, винуватість якої у вчиненні злочину не доведена у встановленому законом порядку, тобто в відношенні якої в порушенні кримінальної справи відмовлено або кримінальну справу закрито у зв'язку з відсутністю події злочину або у зв'язку з відсутністю в дії складу злочину, і яка володіє фактами щодо проведення стосовно неї оперативно-розшукових заходів і вважає, що при цьому були порушені її права, має право витребувати від органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, відомості про отриману про неї інформацію в межах, що допускаються вимогами конспірації і виключають можливість розголошення державної таємниці. У випадку, якщо буде відмовлено в наданні запитуваних відомостей або якщо вказана особа вважає, що відомості отримані не в повному обсязі, вона вправі оскаржити це в судовому порядку. В процесі розгляду справи в суді обов'язок доводити обґрунтованість відмови у наданні цій особі відомостей, у тому числі у повному обсязі, покладається на відповідний орган, що здійснює оперативно-розшукову діяльність. У разі визнання необґрунтованим рішенням органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, про відмову в наданні необхідних відомостей заявнику суддя може зобов'язати вказаний орган надати заявнику відповідні відомості (розділ 5 (4) і (6) ЗОРД).

60. У своєму рішенні від 14 липня 1998 року (наведеному у параграфі 50 вище) Конституційний суд зазначив, що особа яка дізналася, що він або вона стали об'єктом оперативно-розшукової діяльності і вважає, що дії державних посадових осіб порушили його або її права відповідно до статті 5 ЗОРД, мають право оскаржити в суді дії органів влади, які здійснюють оперативно-розшукову

діяльність, використані заходи, в тому числі у справах, коли вони були санкціоновані судом.

61. У відповідний час особа, яка бажає подати скаргу на перехоплення його або її спілкування, могла подати скаргу про судовий перегляд відповідно до статті 125 КПК або розділу 25 Цивільно-процесуального кодексу (далі «ЦПК») або Закону про судовий перегляд (який був замінений 15 вересня 2015 року Кодексом адміністративного судочинства).

2. Судовий перегляд скарги відповідно до статті 125 КПК

62. У своїй Постанові № 1 від 10 лютого 2009 року Пленум Верховного суду постановив, що в порядку статті 125 КПК РФ можуть бути також оскаржені рішення та дії посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність щодо виявлення, припинення злочинів, а також перевірки надісланих заяв та інших повідомлень про вчинений або готування до злочин в порядку виконання доручення слідчого, керівника слідчого органу та органу дізнання (параграф 4 Постанови № 1). Скарги, подані відповідно до цієї статті, можуть бути розглянуті лише у випадку, якщо попереднє розслідування все ще триває. Якщо справа була передана до суду для судового розгляду, суддя виносить постанову про відмову в прийнятті скарги до розгляду або про припинення провадження за скаргою та роз'яснює заявнику, що він або вона можуть поставити ці питання перед судом під час судового розгляду по кримінальній справі, а також при розгляді справи судом апеляційної або касаційної інстанцій (параграф № 9 Постанови № 1).

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

63. Стаття 125 КПК передбачає судовий перегляд рішень та дій або нездатності вжити дії слідчим або прокурором, які могли б негативно вплинути на конституційні права або свободи учасників кримінального провадження. Подання скарги не відкладає оскарження рішення або дії, за винятком, якщо слідчий, прокурор або суд вирішив інакше. Суд повинен перевірити скаргу протягом 5 днів. Заявник, його захисник, слідчий або прокурор мають право брати участь у розгляді скарги судом. Заявник повинен обґрунтувати свою скаргу (стаття 125§§ 1-4 КПК).

64. Особи, що беруть участь у судовому засіданні, мають право ознайомитися з матеріалами провадження за скаргою, а також представляти до суду додаткові матеріали, що мають відношення до скарги. При цьому розголошення даних, що містяться в матеріалах кримінального справи, допускається лише в тому разі, коли це не суперечить інтересам попереднього розслідування і не пов'язане з порушенням прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства. При підготовці до розгляду скарг суддя витребує за клопотанням осіб, що беруть участь у судовому засіданні, або за власною ініціативою матеріалів, що служили підставою для рішення чи дії посадової особи, а також інші дані, необхідні для перевірки доводів скарги (параграф 12 Постанови №1 Пленуму Верховного суду від 10 лютого 2009 року).

65. За результатами розгляду скарги суддя виносить рішення про визнання дії (бездіяльності) або рішення відповідної посадової особи незаконним або необґрунтованим («необоснованным») та про її обов'язок усунути допущене порушення або про залишення скарги без задоволення (стаття 125 § 5 КПК). При винесенні постанови про визнання процесуальної дії (бездіяльності) або рішення посадової особи незаконним чи необґрунтованим ї суддя повинен

вказати, що він зобов'язує цю посадову особу усунути допущене порушення. Разом з тим суддя не має права наперед визначати дії посадової особи, що здійснює розслідування, скасувати або зобов'язати її скасувати рішення, визнане ним незаконним чи необґрунтованим (параграф № 21 Постанови № 1 від 10 лютого 2009 року Пленарного Верховного Суду Російської Федерації).

3. Судовий перегляд скарги відповідно до Розділу 25 ЦПК та Закону про судовий перегляд

66. Постанова № 2 Пленуму Верховного Суду від 10 лютого 2009 року передбачає, що в порядку, передбаченому главою 25 ЦПК, можуть бути оскаржені дії посадових осіб, вчинені ними при здійсненні оперативно-розшукових заходів і не підлягають оскарженню в порядку кримінального судочинства, а також дії посадових осіб оперативно-розшукових органів, які відмовили особі, винуватість якої не доведено у встановленому законом порядку, у наданні відомостей про отриману про нього інформацію під час оперативно-розшукових заходів, або надання таких відомостей не в повному обсязі (параграф № 7 Постанови № 2).

67. Розділ 25 ЦПК, чинний до 15 вересня 2015 року, викладав процедуру розгляду скарг на рішення, дії посадових осіб, які порушують права та свободи громадян, які були далі деталізовані в Законі про судовий перегляд (Закон № 4866-1 від 27 квітня 1993 року про судовий перегляд рішень та дій, які порушують права та свободи громадян).

68. Розділ 25 ЦПК та Закон про судовий перегляд передбачали, що громадянин може подати скаргу до суду на дії або рішення державних або муніципальних

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

органів влади, або посадової особи, якщо він вважає, що дія або рішення порушує його права та свободи (стаття 254 ЦПК та стаття 1 Закону про судовий перегляд).

69. Скарга повинна бути подана до суду загальної юрисдикції протягом трьох місяців з дати, коли позивач дізнався про порушення його прав. Граничний термін може бути продовжений за обґрунтованих підстав (стаття 254 ЦПК та розділу 4 та 5 Закону про судовий перегляд).

70. При підготовці до справи до судового розгляду слід враховувати, що до обставин, що мають значення для правильного вирішення даної категорії справ, зокрема, відносяться дотримання строку звернення із заявою в суд та законність і обґрунтованість прийнятого рішення, вчиненої дії (бездіяльності). (параграф 22 Постанови 2 Пленарного Верховного Суду). Зокрема, Суд повинен з'ясувати: (а) чи має орган (особа) повноваження на прийняття рішення або здійснення дії. У випадку, коли прийняття або неприйняття рішення, виконання або невиконання дії в силу закону чи іншого нормативного правового акта відносяться до розсуду органу або особи, рішення, дію (бездіяльність) яких оскаржено, суд не вправі оцінити доцільність ("целесообразность") такого рішення, дії (бездіяльності); (б) чи дотриманий порядок прийняття рішень, вчинення дій органом або особою в тому випадку, якщо такі вимоги встановлені нормативними правовими актами (форма, строки, підстави, процедура і т.п.). При цьому слід мати на увазі, що про незаконність оскаржуваних рішень, дій (бездіяльності) свідчить лише істотне недотримання встановленого порядку; (с) чи відповідає зміст оскаржуваного рішення, вчиненої дії (бездіяльності) вимогам закону та іншого нормативного правового акта, що регулюють дані правовідносини. Підставою для задоволення заяви може служити порушення

вимог законодавства хоча б за однією з підстав, які свідчать про незаконність прийнятих рішень, вчинених дій (бездіяльності) (параграф 25 Постанови 2).

71. Тягар надання доказів стосовно законності оскарженого рішення, дії або бездіяльності покладено на орган влади або відповідну посадову особу. Проте, заявник повинен довести, що його права і свободи були порушені оскарженим рішенням, дією або бездіяльністю (стаття 6 Закону про судовий перегляд і параграф 2 Постанови Пленуму Верховного суду № 2). Суд міг визначати в необхідних випадках прийняття у встановлений строк заходів для відновлення в повному обсязі порушених прав і свобод заявника або усунення перешкод до їх здійснення (параграф 28 Постанови № 2 Пленарного Верховного Суду). Згодом заявник може вимагати відшкодування матеріальної та моральної шкоди в окремому цивільному провадженні (стаття 7 Закону про судовий перегляд).

73. Суд відхиляє скаргу, якщо він виявив, що оскаржена дія або рішення були вжиті компетентним органом влади або посадовою особою, була законною та не порушувала права позивача (стаття 258 § 4 ЦПК).

74. Сторона в провадженні може подати апеляцію до вищестоящего суду (стаття 336 ЦПК чинна до 1 січня 2012 року, стаття 320 ЦПК, чинна до 1 січня 2012 року). Рішення по апеляції набуває чинності того дня, коли воно було прийняте (стаття 367 ЦПК чинна до 1 січня 2012 року, стаття 329 § 5, чинна до 1 січня 2012 року).

75. ЦПК передбачав, що судові рішення, яким задоволено позов і вимагає від відповідного органу влади або посадової особи відшкодування порушення прав громадянина, повинне бути передане керівнику органу влади, про який йде мова, посадовій особі, його або її керівникам протягом трьох днів після набуття чинності (стаття 258 § 2 ЦПК). Закон про судовий перегляд вимагав, щоб судові

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

рішення було передане протягом 10 днів після набуття чинності (стаття 8). Суд та заявник повинні бути повідомлені про набуття чинності рішення не пізніше ніж через місяць після його отримання (стаття 258 § 3 ЦПК та стаття 8 Закону про судовий перегляд).

76. 15 вересня 2015 року розділ 25 ЦПК та Закон про судовий перегляд були скасовані та замінені Кодексом адміністративного судочинства (закон 21-FZ від 8 березня 2015 року далі КАС), який набув чинності тієї ж дати. КАС підтверджував по-суті та роз'яснював положення розділу 25 ЦПК та Закону про судовий перегляд.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

77. Відповідно до правила 42 один право суду в суд приймає рішення об'єднати заяви з урахуванням їх фактичної та юридичної схожості

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

78. Заявник скаржився на те, що перехоплення його телефонного спілкування та прихована зйомка його і одного із заявників його зустрічі зі знайомими в орендованій квартирі, порушили його право на повагу до його приватного життя, листування та житла. Вони посилалися на статтю 8 Конвенції, яка має наступний зміст:

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

А. Прийнятність

1. Твердження сторін

79. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національні засоби судового захисту. Посилаючись на постанову Конституційного Суду від 14 липня 1998 року (дивіться параграф 60 вище) вони стверджували, що особа яка дізналася, що він або вона стали суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, що дії посадових осіб в тому числі і їх відмова надати доступ до інформації про зібрані дані порушили його або її права, на які вони були уповноважені, подати скаргу до суду відповідно до розділу 5 ЗОРД (дивіться параграф 58 та 59 вище). Як пояснив Пленарний у Верховний суд (дивіться параграф 66 вище) такі скарги повинні бути розглянуті відповідно до процедури, викладеної в розділі 25 ЦПК та Законі про судовий перегляд.

80. Крім того уряд стверджував, що той факт, що особа, про яку йде мова, не мала копії дозволу на перехоплення, не перешкоджав йому або їй подати таку скаргу, оскільки відповідний суд міг подати запит на отримання дозволу на перехоплення розмов у відповідних органів влади (вони посилалися на постанову Конституційного Суду від 15 липня 2008 року стосовно можливості

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

застосування перегляду в порядку нагляду судового рішення, яке надавало дозвіл на перехоплення спілкування, наведений в параграфі 51 вище). У будь-якому випадку, існувала належна процедура для подання скарги відповідно до розділу 5 ЗОРД на дії посадових осіб, які здійснювали перехоплення, а не подавати апеляцію проти самого дозволу на перехоплення.

81. Уряд також стверджував, що замість використання вищезазначеного ефективного засобу судового захисту пан Зубков та пан Іпполітов (заяви 29431/05 та 7070/06) прийняли рішення порушити питання про приховане спостереження в кримінальному провадженні проти них оскаржуючи допустимість аудіо та відеозаписів як доказів. Уряд вважав що оскарження допустимості доказів в межах кримінального провадження неможливо вважати ефективним засобом судового захисту у зв'язку з скаргою відповідно до статті 8 Конвенції. Метою такого засобу судового захисту було виключення незаконно отриманих доказів з переліку доказів розглянутих під час судового розгляду. Тому він надає відповідне відшкодування скарги відповідно до статті 6, а не для скарги відповідно до статті 8. Дійсно, метою кримінального провадження було встановлення, чи позивач був невинуватим або винним за обвинуваченнями в кримінальному злочині висунутих проти нього або неї, а не призначення відповідальності за передбачувані порушення його або її права на повагу до приватного життя, житла або листування. Засіб судового захисту, використаний паном Горбуновим (заява 5402/07) також був неефективним, оскільки він подав апеляцію проти відмови надати йому копію судового дозволу, а не проти дій державних посадових осіб, які перехоплювали його розмови.

82. Уряд стверджував в своїх наступних зауваженнях, що пан Грбунов також не дотримався правила 6 місяців. Форма заяви, в якій він подав скаргу відповідно

до статті 8 вперше, була підписана 3 жовтня 2007 року в останній день граничного строку в 6 місяців. Проте не існувало доказів того, що вона була подана того ж дня. Поштова квитанція від 3 жовтня 2007 року, надана представником заявника, не доводила що вона стосувалася форми заяви. Вона могла стосуватися листа, надісланого представником до Суду у зв'язку з іншою справою, яку очікує рішення. Тому уряд вважав що, датою, коли Суд отримав форму заяви, повинна була вважатися дата запровадження з таким наслідком, що заявник не дотримався крайнього строку в шість місяців.

(b) Заявники

83. Заявники стверджували, що засіб судового захисту, запропонований урядом, був неефективним. Зубков та пан Іпполітов стверджували що вони подали свої скарги на незаконне приховане спостереження в кримінальному провадженні проти них обидва в суді першої інстанції та в суді апеляційної інстанції. Тому вони вважали, що вони вичерпали національні засоби судового захисту.

84. Пан Горбунов стверджував що він подав скаргу на суду на відмову надати йому копію судового дозволу, а також те, що саме перехоплення було незаконним. Він визнав, що його скарга на незаконність перехоплення була недостатньо обґрунтована. Проте він не мав можливості надати більш докладні докази не знаючи змісту судового дозволу, тобто він не мав можливості переконатися в тому, чи дозвіл на перехоплення був виданий компетентним судом відповідно до процедури, передбаченої законом, чи був він заснований на відповідних та достатніх підставах, а також чи вимоги судового дозволу, наприклад санкціонована тривалість перехоплення, були дотримані під час його виконання. Заявник також стверджував, що він надав перевагу процедурі

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

відповідно до статті 125 КПК над процедурою відповідно до розділу 25 ЦПК, а також те, що Пленум Верховного Суду пояснив, що це було правильним напрямком процесуальної діяльності у справах, в яких кримінальне провадження все ще очікувало вирішення судом (дивіться параграф 62 вище). З урахуванням того, що його скарга відповідно до статті 125 КПК була відхилена, подібна скарга відповідно до розділу 25 ЦПК не мала жодних перспектив успіху.

2. Оцінка Суду

(а) Вичерпання національних засобів правового захисту

85. Правила вичерпання національних засобів судового захисту, на які посилається стаття 35 Конвенції, зобов'язує усіх осіб, які намагаються порушити справи проти держави в міжнародних судових та арбітражних органах, використовувати спочатку засоби правового захисту передбачені національною правовою системою. Відповідно держави звільняються від відповідальності перед міжнародним органом за свої дії доти доки вони не отримають можливості розглянути відповідні справи в рамках власної правової системи. Це правило засноване на припущенні, відображеному у статті 13 Конвенції, з якими вона має тісний зв'язок, що завжди існує ефективний засіб національного правового захисту, доступний національній системі стосовно стверджуваного порушення незалежно від того, чи включені положення Конвенції до національного законодавства. Таким чином, важливий аспект цього принципу полягає в тому, що система правового захисту, що діє в рамках Конвенції, є субсидіарною по відношенню до національних систем захисту прав

людини (дивіться Акдівар (AKDIVAR) та інші проти Туреччини, 16 вересня 1996 року, § 65).

86. Відповідно до статті 35 заявник зазвичай повинен звернутися до національних засобів юридичного захисту, які є доступними і ефективними для відшкодування шкоди спричиненої передбачуваними порушеннями. Не існує зобов'язання звертатися до національних засобів юридичного захисту, які є неадекватними або не ефективними, (дивіться Акдівар та інші, наведене вище § 66 та 67).

87. В сфері вичерпання національних засобів юридичного захисту існує розподіл тягара надання доказів. Уряд, який стверджує про невичерпання національних засобів юридичного захисту, повинен переконати Суд в тому, що ці засоби юридичного захисту були ефективними та доступними як в теорії так і на практиці у той час, коли відбувалися події, тобто вони були доступними, могли надати відшкодування шкоди у зв'язку із скаргами заявника та мали обґрунтовані перспективи успіху. Проте, після цього тягар доказування переходить на заявника, який повинен довести, що ті засоби юридичного захисту, про які говорить Уряд, дійсно були повністю ним вичерпані або вони в силу певних обставин конкретної справи виявилися неадекватними та неефективними. а також, що існують особливі обставини, які звільняють заявника від цього обов'язку (дивіться Акдівар та інші, наведена вище, § 68).

88. Звертаючись до обставин цієї справи Суд зазначає спочатку, що двоє заявників (пан Зубков та пан Іпполітов) порушили питання про приховане спостереження в кримінальному провадженні проти них. Суд іноді визнавав, що засіб юридичного захисту був очевидно ефективним та достатнім і тому заявники, які використовували його, дотримувались вимоги вичерпання засобів

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

судового захисту (дивіться Драгоевіч (Dragojević) проти Хорватії, № 68955/11, §§ 35, 42, 47 та 72, 15 січня 2015 року, Шантаре (Šantare) та Лабажніковс (Labazņikovs) проти Латвії, № 34148/07, §§ 25 та 40-46, 31 березня 2016 року, та Раджаб Магомєдов проти Росії, № 20933/08, §§ 20 та 77-79, 20 грудня 2016 року, в яких заявники оскаржили допустимість доказів, отриманих внаслідок стверджуваних заходів незаконного прихованого спостереження в кримінальному провадженні проти них). Проте, під час більш ретельного розгляду Суд виявив, що суди під час розгляду кримінальної справи не могли забезпечити ефективного засіб юридичного захисту, оскільки хоча вони й могли розглядати справедливість прийнятності доказу в кримінальній справі, вони не могли розглядати скаргу по суті на підставі положення Конвенції про те, що втручання у право заявників на повагу до їх приватного життя та листування, не відбулося "згідно із законом" або не було "необхідним демократичному суспільству", тому вони не могли надати відповідне відшкодування у зв'язку зі скаргою (дивіться Хан проти Сполученого Королівства, № 35394/97, § 44, ECHR 2000 V; P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства, №44787/98, § 86, ECHR 2001 IX, Горанова-Каренева проти Болгарії, № 12739/05, § 59, 8 березня 2011 року та Ірфан Гюзел проти Туреччини, № 35285/08, §§ 106-07, 7 лютого 2017 року). Це також застосовується до Росії. Тому Суд погоджується з урядом, що порушення питання прихованого спостереження в кримінального провадженні не може вважатися ефективним засобом судового захисту у зв'язку зі скаргою відповідно до статті 8.

89. Суд далі оцінить, чи заявники мали ефективний засіб юридичного захисту, який вони повинні були вичерпати до подання заяви до Суду. Суд вже виявив, що законодавство Росії не передбачає ефективний засіб юридичного захисту від

заходів прихованого спостереження у справах, в яких не були розпочаті кримінальні провадження проти об'єкта спостереження, зокрема том, що засоби судового захисту, надані урядом були доступними (а) лише особам, які мали принаймні мінімум інформації про судові рішення, яке надає дозвіл на перехоплення їх спілкування, таку як дата або суд, який видав його (у справах заяви про перегляд в порядку нагляду); (b) лише учасникам кримінального провадження протягом періоду, коли досудове розслідування все ще тривало (скарга відповідно до статті 125 КПК); (c) через розподіл тягаря надання доказів лише особам, які володіли інформацією про перехоплення їх спілкування (скарга про судовий перегляд відповідно до Закону про судовий перегляд, розділу 25 ЦПК та нового Кодексу адміністративного судочинства). Проте залишається відкритим питання стосовно того, чи ці засоби судового захисту будуть доступними і ефективними у справах, коли особа дізналася про перехоплення його або її спілкування під час кримінального провадження проти нього або неї (дивіться Роман Захаров проти Росії, [ВП], № 47143/06, §§ 294-98, ECHR 2015).

90 На відміну від заявника в справі Роман Захаров заявники в цій справі дізналися про перехоплення їх спілкування під час кримінального провадження проти них. Отже висновки суду стосовно ефективності засобів юридичного захисту в справі Роман Захаров не є прямо застосовними до цієї справи. Дійсно, заявникам була надана певна інформація про заходи спостереження, вжиті проти них, така як період, протягом якого спостереження було проведене, або дати та реєстраційні номери відповідних судових дозволів та суди, які надали їх, або копії зібраних даних. Спірним є те, що інформація може дозволяти їм звільнитися від тягаря надання доказів продемонструвати, що

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

спостереження відбулося і тому їх права були порушені, або перекласти тягар надання доказів на органи влади, які повинні продемонструвати, що їх дії були законними (дивіться параграф 71 вище).

91. Вже стверджувалося, що важливим є те, що незважаючи на їх клопотання, заявникам не були надані копії судових рішень, які надавали дозвіл на заходи прихованого спостереження, і тому їм не був відомий їх зміст. Суд вважає, що не надання фактичних та законних підстав для призначення заходів прихованого спостереження завдавало шкоди здатності заявників здійснювати їх право відкрити судове провадження у ефективний спосіб. Суд буде враховувати це під час оцінювання ефективності засобів судового захисту, доступних відповідно до законодавства Росії.

92. Уряд не стверджував, що заявники повинні були подавати апеляцію до вищестоящего суду проти судових рішень, які надавали дозвіл на заходи прихованого спостереження. Дійсно, ЗОРД не передбачала можливості не подати апеляцію проти такого рішення навіть якщо зацікавленій особі стало відомо про його існування (дивіться Аванесян проти Росії, №41152/06, § 30, 18 вересня 2014 року). Конституційний суд вказав, що об'єкт спостереження не має право на участь у провадженні про надання дозволу і тому не має право подати апеляцію проти судового рішення, яке надає дозвіл на перехоплення його спілкування (дивіться параграф 50 вище). Суд зазначає у зв'язку з цим, що відповідно до його постійної практики заява про перегляд в порядку нагляду в контексті кримінального провадження не вважалася засобом судового захисту, який необхідно вичерпати відповідно до статті 35 § 1 (дивіться серед багатьох інших джерел Бердженешвілі проти Росії (ріш.), № 31697/03, ECHR 2004 II,

(витяги), Мааєви проти Росії, № 7964/07, § 81, 24 травня 2011 року, та Чумаков проти Росії, № 41794/04, § 125, 24 квітня 2012 року).

93. Суд далі зазначає, що стаття 5 ЗОРД передбачає, що об'єкт спостереження може подати скаргу до суду на дії державних посадових осіб, які здійснюють заходи спостереження (дивіться параграф 58 та 59 вище). Проте це положення не уточнює процедуру для розгляду таких скарг. Пленум Верховного Суду пізніше пояснив, що такі скарги повинні бути розглянуті відповідно статті 125 КПК або Закону про судовий перегляд та розділу 25 ЦПК. Процедура відповідно до статті 125 КПК повинна бути використана лише коли кримінальне розслідування все ще триває, тобто до того часу, коли кримінальна справа не була передана до суду для розгляду, в той час як процедура відповідно до Закону про судового перегляд і розділу 25 ЦПК повинні бути використані у всіх справах, коли розгляд скарги відповідно до статті 125 КПК не був можливим (дивіться параграф 62 та 66 вище).

94. Суд зазначає, що процедура судового перегляду відповідно до статті 125 КПК була використана одним із заявників (пан Горбунов), але уряд стверджував, що вона була неефективною, і тому заявники повинні були використати процедуру судового перегляду відповідно до Закону про судовий перегляд та розділу 25 ЦПК. З урахуванням взаємозамінності двох процедур, як пояснив Пленум Верховного Суду, а також їх багатьох спільних рис, Суд оцінить їх ефективність разом.

95. Суд зазначає, що обсяг скарги на судовий перегляд відповідно до статті 5 ЗОРД - незалежно від того, чи була вона подана під час провадження відповідно до статті 125 КПК або відповідно до Закону про судовий перегляд та розділу 25 ЦПК - був обмежений переглядом дій державних посадових осіб, які

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

здійснюють приховане спостереження, тобто чи виконали вони спостереження у спосіб, сумісний із застосованими правовими вимогами, а також чи дотрималися вони умов отримання судового дозволу. Перегляд не стосується законних та фактичних підстав для судового дозволу, який лежить в основі, тобто чи існували відповідні та достатні підстави для надання дозволу на приховане спостереження (дивіться рішення у справі Аванесяна, наведена вище, стосовно «перевірки» квартири заявника відповідно до ЗОРД).

96. Дійсно, відповідно до розділу 25 ЦПК та Закону про судовий перегляд, чинних у відповідний час, єдиним доречним питанням в національних судах було те, чи дії державних посадових осіб, які здійснюють приховане спостереження, були законними (дивіться параграфи 72 та 73 вище). З тлумачення Верховного Суду відповідних положень стає очевидним, що законність розумілася як дотримання правил компетентності, процедури та змісту (дивіться параграф 78 вище). З цього витікає переслідуванні законні миті, що суди не повинні були відповідно до закону перевіряти питання "необхідності в демократичному суспільстві", зокрема чи оскаржені дії відповідали нагальній суспільній потребі та вони були пропорційними будь-якій із переслідуваних законних цілей, принципів, які знаходяться в основі аналізу Судом скарги відповідно до статті 8 Конвенції (дивіться параграф 124 вище).

97. Стосовно процедури судового перегляду відповідно до статті 125 КПК, на додаток до питання законності національні суди також повинні перевіряти, чи дії державних посадових осіб були "добре обґрунтованими" ("обоснованный") (дивіться параграф 65 вище). Проте національне законодавство не передбачає будь-які дійсні критерії для визначення того, чи були дії "добре обґрунтованими". Термін "добре обґрунтований" зазвичай означає не більш ніж

заснований на "дійсних" та "обґрунтованих" підставах (дивіться Лашманкін та інші проти Росії, 57818/09 та 14 інших, § 419, 7 лютого 2017 року). Не існує вимоги того щоб, дії вважалися "необхідними в демократичному суспільстві" і тому не існує вимоги будь-якого оцінювання пропорційності заходу. У будь-якому випадку Суд не переконаний в тому, що суддя має компетенцію переглядати законність дій, заснованих на дійсному судовому дозволу, який став *res judicata*.

98. Суд вже виявляв в ряді випадків в контексті статті 8, що засіб юридичного захисту шляхом судового перегляду, який не міг перевіряти, чи оскаржене втручання відповідало нагальній суспільній потребі, а також чи було воно пропорційним переслідуваним цілям, не міг вважатися ефективним засобом юридичного захисту (дивіться Сміт та Грейді проти Сполученого Королівства, № 33985/96 та 33986/96, §§ 135-39, ECHR 1999 VI; Пек проти Сполученого Королівства, № 44647/98, §§ 105-07, ECHR 2003 I; Кіган проти Сполученого Королівства, № 28867/03, §§ 40-43, ECHR 2006 X).

99. З огляду на вищезазначені міркування Суд виявляє, що скарга про судовий перегляд відповідно до статті 5 - подана під час провадження або відповідно до статті 125 КПК або відповідно до закону Про судовий перегляд та розділу 25 ЦПК - не була ефективним засобом судового захисту, який необхідно було вичерпати. Тому суд відхиляє заперечення уряду стосовно не вичерпання національних засобів судового захисту.

(b) Дотримання граничного терміну в шість місяців

100. Суд повторює, що метою правила в шість місяців є сприяння безпеці закону та гарантування того, що справи, які порушують питання відповідно до Конвенції, розглядаються протягом розумного строку. Крім того воно повинне

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

захищати органи влади та інших зацікавлених осіб від невизначеності стосовно тривалого проміжку часу. Воно визначає часові рамки для перегляду, який здійснює суд та надає сигнали особам та державним органам влади про період, понад яким такий перегляд вже не є можливим. Правило також надає перспективу часу заявникові для розгляду питання стосовно того, чи подавати заяву, а якщо так, то прийняти рішення про особливі скарги та докази, які необхідно подати. Наприкінці, правило повинне гарантувати можливість підтвердити факти справи до того часу, як зникне можливість, провівши справедливий розгляд питання, про яке йде мова (Сабрі (Sabri) дивіться Гюнеш (Güneş) проти Туреччини [ВП], № 27396/06, §§ 39-41, 29 червня 2012 року).

101. Вимоги, які містяться в статті 35 § 1 стосовно вичерпання національних засобів юридичного захисту та період в шість місяців тісно взаємопов'язані. Як правило, перебіг шестимісячного терміну починається з дати остаточного рішення в процесі вичерпання національних засобів захисту. Проте, якщо від самого початку зрозуміло, що заявникові не доступні жодні ефективні засоби захисту, перебіг цього терміну починається з дати оскаржуваних дій чи заходів, або з дати, коли стало відомо про такі дії чи їх наслідки або завдану шкоду заявникові. У той самий час пункт 1 статті 35 не можна тлумачити таким чином, який вимагав би від заявника направлення до Суду своєї скарги перед тим, як його ситуація з відповідного питання була остаточно вирішена на національному рівні, інакше принцип субсидіарності було б порушено. Тому, якщо заявник використовує явно існуючий засіб захисту і лише пізніше дізнається про обставини, які роблять цей засіб захисту неефективним, у цілях пункту 1 статті 35 початком перебігу шестимісячного терміну може бути доречним вважати дату, коли заявник вперше дізнався або повинен був

дізнатися про ці обставини (дивіться Варнава та інші проти Туреччини [ВП], № 16064/90 та 8 інших, § 157, ECHR 2009; Ель-Масрі (El-Masri) проти Клишньої Югославської Республіки Македонія. [ВП], № 39630/09, § 136, ECHR 2012; та Мокану та інші проти Румунії [ВП], № 10865/09 та 2 інших, § 260, ECHR 2014 (витяги)). Тому, якщо особливим засобом судового захисту є лише засіб судового захисту, доступний для заявника, крайній строк в шість місяців може бути розрахований з дати прийняття рішення з урахуванням цього засобу судового захисту (дивіться Ахтінен (Ahtinen) проти Фінляндії, (ріш.) № 48907/99, 31 травня 2005 року).

102. У відповідь на заперечення уряду стосовно Горбунова Суд зазначає, що з документів в матеріалах справи стає відомо, що його заява була подана 3 жовтня 2007 року, тобто протягом періоду в шість місяців з дати прийняття остаточного рішення під час провадження про судовий перегляд.

103. Далі Суд зазначає, що пан Зубков та пан Іпполітов подали заяву протягом 6 місяців з дати прийняття остаточних рішень в кримінальних провадженнях проти них, в той час як пан Горбунов подав свою заяву протягом шести місяців з дати прийняття остаточного рішення в провадженні про судовий перегляд відповідно до статті 5 ЗОРД разом зі статтею 125 КПК. З урахуванням того, що Суд виявив, що жоден з цих наборів проваджень не складав ефективного засобу судового захисту в значенні статті 35 § 1 Конвенції, вони як правило не можуть бути враховані для цілей правила в шість місяців.

104. Суд також виявив, що скарга про судовий перегляд відповідно до розділу 5 ЗОРД разом із Законом про судовий перегляд та розділом 25 ЦПК, як використовував уряд, не була ефективним засобом судового захисту. Уряд також стверджував, що заявники не мали будь-які інші ефективні засоби судового

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

захисту у своєму розпорядженні. З цього витікає, що за відсутності будь-якого ефективного засобу судового захисту період в шість місяців повинен, як правило, починатися з того часу, коли заявники вперше дізналися про приховане спостереження, яке проводиться за ними.

105. Проте Суд перевірить, чи за обставин цієї справи існувала можливість того, що заявники, яким не були відомі обставини, які зробили засоби судового захисту, використані ними, неефективними, дотримались правила в шість місяців, використавши ці засоби судового захисту (дивіться *Скоробогатих проти Росії* № 4871/03, §§ 30-34, 22 грудня 2009; *Артюмов проти Росії*, № 14146/02, §§ 109-18, 27 травня 2010; *Норкін проти Росії* (ріш), № 21056/11, 5 лютого 2013; *Шишков проти Росії*, № 26746/05, §§ 84-86, 20 лютого 2014; та *Малічев проти Росії*, № 9237/14, § 13, 8 листопада 2016).

106. Суд зазначає що він вперше почав розгляд засобів судового захисту, які існують в правовій системі Росії для скарг на приховане спостереження, в яких суб'єкт спостереження дізнався про нього під час кримінального провадження проти нього або неї. З урахуванням невизначеності щодо ефективності цих засобів судового захисту та, зокрема, з урахуванням того, що у відповідний час неможливо було стверджувати, що порушення питання прихованого спостереження під час кримінального провадження був чітко неефективним засобом судового захисту (дивіться параграф 88 вищ). А тому було б нерозумним очікувати, що заявники подадуть свої скарги до Суду до повного з'ясування свого статусу у зв'язку з цією справою на національному рівні згідно з принципом субсидіарності, відповідно до якого найкраще, щоб факти у справі розслідувалися, а скарги вирішувалися наскільки це можливо на національному рівні. Це відповідає інтересам заявника та ефективності конвенційної системи,

щоб саме національні органи влади, які мають найкращі для цього можливості, виправляли будь-які стверджувані порушення Конвенції (дивіться для схожого обґрунтування Ель-Масрі, наведена вище, § 141).

107. Дійсно, заявники дізналися про заходи прихованого спостереження лише під час кримінального провадження, коли обвинувачення використало перехоплені матеріали як докази для підтвердження справ проти них. Суд вважає, що за цих обставин від заявників було обґрунтованим спробувати подати свої скарги до національних судів за допомогою засобів судового захисту, наданих кримінально-процесуальним законодавством: поданням заяви про судовий перегляд відповідно до статті 125 КПК або порушенням питання під час судового розгляду. Суд не вбачає в твердженнях сторін нічого, щоб підтверджувало, що заявникам було відомо або повинно було бути відомо про марність такого перебігу подій. Дійсно, національні суди могли та переглянули, чи заходи прихованого спостереження були законними, і тому розглянули по суті частину скарг заявників відповідно до Конвенції. За цих обставин Суд вважає, що заявникам неможливо було дорікати за їх спробу подати скаргу до національних судів за допомогою засобів судового захисту, які вони помилково вважали ефективними (дивіться для схожого обґрунтування, Шантаре та Лабажніков, наведена вище, §§ 40-46 та Раджаб Магомедов, наведена вище, §§ 77-79).

108. Дійсно, з урахуванням таємного характеру спостереження, Суд враховує труднощі, які можуть мати обвинувачені під час отримання доступу до документів, пов'язаних з ним. Це може перешкоджати їм докладно зрозуміти обставини, за яких було здійснене спостереження - такі як тривалість та час спостереження, або застосовані особливі заходи - та, що є більш важливим,

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

підстави, на яких воно було призначене. Тому неможливо вважати необґрунтованим, що заявник очікував, доки він або вона отримає документи, які встановлюють факти, які є основними для подання заяви до Суду до подання такої заяви (дивіться *mutatis mutandis*, Янгер (YOUNGER) проти Сполученого Королівства (ріш.), № 57420/00, ECHR 2003-I).

109. Заявникам в цій справі не був наданий доступ до судових рішень, який надавав дозвіл на заходи прихованого спостереження за ними. Вони не отримали їх до того часу, доки питання не розглядалося судами під час кримінального провадження стосовно того, що факти, пов'язані зі спостереженням, на яких заявники засновували свої скарги в Суді, були встановлені вперше. Тому вони отримують рішення про засудження або рішення по апеляції до подання їх заяв до суду.

110. Відповідно Суд виявляє, що заявники дотримались правила в шість місяців.

111. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою в значенні статті 35 § 3 (а) Конвенції. Суд далі зазначає, що вона не є неприйнятною на будь-яких інших підставах. Тому вона повинна бути оголошена прийнятною.

В. По суті

1. Твердження сторін

112. Уряд спочатку стверджував, що квартиру, яку орендував пан Зубков (заява №29431/05), неможливо було вважати його «житлом» у значенні Конституції Росії (дивіться параграф 42 вище). Відповідно до законодавства Росії лише житлові приміщення вважалися «житлом», яке користувалося особливим

захистом. Інші приміщення, такі як службові приміщення не розглядалися як «житло» і тому не мали особливого захисту. Заявник не мешкав у квартирі, про яку йде мова, він мешкав за іншою адресою. Він орендував квартиру з єдиною метою використання її для його кримінальної діяльності, зокрема, для зберігання, пакування наркотичних речовин, зустрічі з його спільниками, обговорення їх злочинних планів та поділу прибутку, отриманого за допомогою торгівлі наркотиками. Відповідно до статті 8 не застосовуються до аудіо та відео спостереження за квартирою про яку йде мова. Отже в цій справі не було втручання в його право на повагу до його житла.

113. Уряд також стверджував, що перехоплення телефонного спілкування всіх трьох заявників та відеоспостереження за квартирою яку орендував пан Зубков, здійснювалося на підставі відповідного судового рішення відповідно до процедури, передбаченої національним законодавством.

114. Судові дозволи не були додані до матеріалів кримінальної справи тому, що відповідно до ЗОРД вони були конфіденційними документами. Посилаючись на постанову Конституційного Суду від 14 липня 1998 року (дивіться параграф 50 вище) уряд стверджував, що через необхідність зберігати заходи спостереження в таємниці особа, спілкування якої переховувалися, не мала право на участь у провадженні про надання дозволу, бути проінформованою про прийняте рішення або копію дозволу на перехоплення. Уряд також стверджував, що пан Іпполітов не подавав запит на отримання копії судового дозволу в цій справі. Тому він не може стверджувати, що йому було відмовлено в доступі до них.

115. Уряд також стверджував, що законодавство Росії відповідало вимогам «якості права» Конвенції. Усі правові норми, які регулюють приховане спостереження, були офіційно опубліковані та доступні для громадськості.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

Законодавство Росії чітко викладає характер злочинів, які можуть обумовити прийняття рішення про приховане спостереження; визначення категорій осіб, телефони яких можуть прослуховуватися; обсяг та тривалість такого спостереження; процедуру, якої необхідно дотримуватися для розгляду, використання та зберігання отриманих даних; запобіжні заходи, які необхідно вжити під час передачі даних іншим сторонам; а також обставини, за яких записи можуть або повинні бути видалені або знищені

116. Наприкінці уряд стверджував, що приховане спостереження могло бути здійснене лише для цілей, вказаних в ЗОРД (дивіться розділ 44 вище) та лише на основі рішення суду. Ці правові положення гарантували, що приховане спостереження, у тому числі у справах заявників, було призначене лише якщо воно було необхідним у демократичному суспільстві

(b) Заявники

117.Пан Зубков висловив сумнів щодо існування судового дозволу в його справі з огляду на те, що йому не була надана його копія.

118.Пан Іпполітов стверджував, що він у багатьох випадках заявляв, що аудіозаписи були недопустими як докази, оскільки матеріали справи не містили копії судового дозволу. Незважаючи на це суд першої інстанції не перевіряв, чи такі судові дозволи існували. Він також стверджував, що на етапі впровадження вже не існувало необхідності зберігати конфіденційність осадових дозволів, оскільки заходи спостереження були закінчені. Крім того вже не існувало таємниці, оскільки зібрані дані були розголошені під час судового розгляду. На підтримку своєї позиції він посилався на наказ №9407 від 17 квітня 2007 року, який чітко вказував, що судові рішення, які надають дозвіл на перехоплення

спілкування, повинні бути надіслані органам розслідування або обвинуваченню разом з зібраними даними (дивіться параграф 55 вище). Нездатність надати копію дозволу на перехоплення розмов заявникові або Суду унеможливлювало перевірку того, чи перехоплення телефонного спілкування заявника було здійснене відповідно до процедури, передбаченої національним законодавством.

119. Горбунов підтверджував свої вимоги.

2. Оцінка Суду

(а) Чи було втручання?

120. Суд визнає, що сторони не заперечували, що заходи, метою яких було перехоплення телефонного спілкування заявників, складали втручання в здійснення їх прав, викладених в статті 8 Конвенції. Суд повторює у зв'язку з цим, що телефонні розмови охоплюються поняттями приватного життя та листування у значенні статті 8 § 1 (дивіться, серед багатьох інших авторитетних джерел, Думітру Попеску проти Румунії (№2), № 71525/01, § 61, 26 квітня 2007 року з наступними посиланнями).

121. Уряд заперечував, що квартира, яку орендував пан Зубков (заява 29431/05), могла вважатися його "житлом" та стверджував, що відеоспостереження за квартирою не складало втручання в права заявника, гарантовані статтею 8 § 1. Суд не мав потреби перевіряти, чи квартира, про яку йде мова була "житлом" заявника в значенні цієї статті. Суд вже виявляв в багатьох випадках, що приватне життя особи може мати відношення до заходів, які здійснюються поза його або її житлом. У зв'язку з цим обґрунтовані очікування особи стосовно приватності можуть бути важливим, якщо не обов'язково вирішальним

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

фактором. Міркування приватного життя можуть виникати, але лише якщо існують систематичні та постійні записи навіть якщо аудіо та відео записи зроблені тоді, коли особа знаходиться у публічному місці (дивіться *Узун проти Німеччини*, №[35623/05](#), § 44, ECHR 2010 року (витяги), з наступними посиланнями). Суд виявляє що приховане відеоспостереження за заявником в той час як він знаходився в приватному житловому приміщенні та його очікування приватності були високими, записи особистих даних, перевірка записів третіх осіб без відома заявника або його згоди, а також використання відеозаписів як доказів у кримінальному провадженні, складало втручання в приватне життя заявника в значенні статті 8 § 1 (порівняйте, Хан, наведена вище, § 25, та Веттер проти Франції, №59842/00, § 20, 31 травня 2005 року, які стосувалися запису за допомогою прихованого підслуховуючого пристрою телефонних розмов заявника з третьою особою в житловому приміщенні особи).

(b) Чи було втручання обґрунтованим?

122. Суд повторює, що таке втручання викликає порушення статті 8 Конвенції якщо не буде продемонстровано, що воно було «згідно із законом», переслідувало одну або більше законних цілей, визначених у другому абзаці, і було «необхідним в демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей (дивіться, серед інших авторитетних джерел, *Горанова-Каренева*, наведена вище, § 45).

123. Формулювання «відповідно до закону» вимагає, щоб оскаржений захід мав певну основу в національному законодавстві та був підпорядкованим верховенству права, яке чітко зазначене в преамбулі Конвенції і притаманним

об'єкту та меті статті 8. Таким чином закон повинен задовольняти вимоги якості: він повинен бути доступним для зацікавленої особи та передбачуваним щодо його наслідків (дивіться *Роман Захаров проти Росії*, наведена вище, § 228).

124. Втручання вважатиметься “необхідним у демократичному суспільстві” для правомірної мети, якщо воно відповідає “нагальній суспільній потребі” та, зокрема, якщо воно є пропорційним до правомірної мети, що переслідується, і якщо причини, наведені національними органами влади для його обґрунтування, є “доречними та достатніми”. Хоча саме національні органи влади повинні зробити первинну оцінку щодо всіх цих аспектів, остаточна оцінка щодо необхідності втручання все ще підлягає нагляду з боку Суду на предмет відповідності вимогам Конвенції (дивіться *S. та Марпер (Marper) проти Сполученого Королівства [ВП]*, № 30562/04 та 30566/04, § 101, ECHR 2008). У контексті прихованого спостереження оцінювання залежить від всіх обставин справи, таких як характер, обсяг та тривалість заходів спостереження, підстав для їх призначення, органів влади, компетентних призначати, здійснювати та контролювати їх, а також засоби правового захисту, передбаченого національним законодавством. Суд повинен визначити чи є процедури контролю за призначенням та здійсненням обмежувальних заходів є достатніми для того, щоб “втручання” було обмеженим “необхідністю в демократичному суспільстві” (дивіться *Роман Захаров*, наведена вище, § 232).

125. Стосовно питання законності, сторони не заперечували, що приховане спостереження за заявниками мало основу в національному законодавстві, а саме у відповідних положеннях ЗОРД.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

126. Заявники не скаржилися на те, що якість національного законодавства не відповідала стандартам Конвенції, Суд повинен під час перевірки того, чи оскаржене втручання було "згідно із законом", неминуче перевірити якість відповідного національного законодавства у зв'язку з вимогами основного принципу верховенства закону (дивіться Драгоєвіч, наведена вище, § 86). У зв'язку з цим Суд зазначає, що в справі Роман Захаров проти Росії він вже виявив, що російське законодавство не відповідає вимозі якості закону, оскільки правові положення, які регулюють перехоплення спілкування не передбачають відповідних та ефективних гарантій від свавілля, та ризику зловживання. Тому вони не можуть забезпечити "втручання" в межах того що є "необхідним в демократичному суспільстві" (дивіться Роман Захаров, наведена вище, §§ 302-04). Проте в цій справі, оскільки скарги заявників були засновані на особливих та незаперечних випадках прихованого спостереження, оцінювання Судом якості права незважаючи на те, що вони обов'язково викликають деякий рівень абстрактності, не може мати такий самий рівень невизначеності, як і в справах, таких як Роман Захаров, яка стосувалася загальної скарги на закон, який надає дозвіл на приховане спостереження, і в яких Суд повинен, за необхідності та як виключення до його звичайного підходу, здійснити повністю абстрактне оцінювання такого закону. Справи, які виникають із заяв осіб, Суд повинен, як правило, зосередити свою увагу не на законі, а на способі, у який він був застосований до заявника за певних обставин (дивіться Горанова-Каренева, наведена вище, § 48).

127. В справі Роман Захаров Суд виявив, зокрема, що процедури надання судового дозволу, передбачені законодавством Росії, не можуть гарантувати те, що заходи прихованого спостереження не призначені безсистемно, нерегулярно

або без належного розгляду. Зокрема, ЗОРД не надає вказівки суддям, які видають наказ про заходи прихованого спостереження, перевіряти існування «обґрунтованої підозри» проти заінтересованої особи, або застосовувати перевірку на "необхідність" та "пропорційність". Суд також виявив встановленим на підставі доказів, наданих сторонами, що в їх повсякденній практиці суди Росії також не перевіряють існування «обґрунтованої підозри» проти заінтересованої особи, або застосовувати перевірку на "необхідність" та "пропорційність". (дивіться Роман Захаров, наведена вище, §§ 260-67).

128. Уряд не надав жодних доказів, які б продемонстрували, що суди Росії діяли інакше у цій справі. Зокрема, він не надав копії дозволів на спостереження стосовно заявників, і тому зробив неможливою перевірку Суду стосовно того, чи були дозволи засновані на обґрунтованій підозрі того, що заявники скоїли кримінальні злочини. Суд також не міг перевірити, чи підстави, надані для обґрунтування заходів спостереження, були "відповідними" та "достатніми", тобто чи перехоплення спілкування заявників було необхідним в демократичному суспільстві та ,зокрема, пропорційним переслідуваній законній меті.

129. Важливим було також те, що здатність заявників оскаржити законність та фактичні підстави для призначення заходів спостереження за ними була підірвана відмовою в доступі до наказів про спостереження. Суд зазначає у зв'язку з цим, що можуть існувати міцні підстави тримати дозвіл на спостереження або деякі його частини в таємниці від суб'єкта, навіть якщо йому або їй стає відомо про його існування. Дійсно, повне розголошення дозволу може в деяких випадках розкрити методи роботи та напрямки діяльності поліції або розвідувальних служб, а також навіть можливість встановити особу їх

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

агентів (дивіться, *mutatis mutandis*, Роман Захаров, наведена вище, § 287). У той же час інформація, яка містилася у рішеннях, які надавали дозвіл на приховане спостереження, може бути критичною для здатності особи відкрити провадження для оскарження законних та фактичних підстав для призначення прихованого спостереження (дивіться *Аванесян*, наведена вище, § 29). Відповідно, на думку Суду, під час розгляду запиту на розголошення наказу про приховане спостереження національні суди повинні гарантувати справедливий баланс інтересів суб'єкта спостереження та інтересів суспільства. Суб'єктові спостереження повинен бути наданий доступ до документів, про які йде мова, за винятком, якщо існують переконливі побоювання перешкоджання виконанню такого рішення (дивіться Раджаб Магомедов, наведена вище, § 82).

130. Вони не встановлювали балансу між інтересами заявників та інтересами суспільства, а також не вказали, чому розголошення дозволів на спостереження після того, як спостереження закінчилося, а також аудіо та відеозаписи, які вже були розголошені заявникам, могли поставити під загрозу ефективне здійснення правосуддя або будь-які інші законні інтереси суспільства.

131. Суд зазначає, що державні установи, які здійснюють заходи спостереження, повинні були мати виключне володіння судовими дозволами, які повинні були знаходитися у відповідних оперативно-розшукових матеріалах (дивіться параграф 49 вище). Не існує доказів того, що національні суди, перевірили скарги заявників на приховане спостереження, мали доступу до конфіденційного матеріалу в оперативно-розшукових матеріалах заявників та перевірили, чи судові дозволи, на які посилалися слідчі органи влади, дійсно існували, і були частиною матеріалів, в яких були відповідні та достатні підстави для надання дозволу на приховане спостереження, слідчі органи під

час здійснення спостереження дотримувалися умов отримання судового дозволу. Отже національні суди не здійснили ефективний судовий перегляд законності та необхідності в демократичному суспільстві оскаржених заходів спостереження та не забезпечили достатні гарантії від свавілля, визначені в статті 8 § 2 Конвенції (дивіться для схожого обґрунтування Шантаре та Лабажніком проти Латвії, №34148/07, §§ 60-62, 31 березня 2016 року).

132. Підсумовуючи вищесказане, уряд не продемонстрував для переконання Суду, що національні суди, які надали дозвіл на приховане спостереження за заявниками, перевірили, чи існувала "обґрунтована підозра" проти них, та застосовували тести на "необхідність в демократичному суспільстві" та "пропорційність". Більше того, відмова розкривати дозволи на спостереження за заявниками без будь-яких вагомих причин позбавила їх будь-якої можливості забезпечити законність заходу та її "необхідність у демократичному суспільстві", розглянути незалежним судом у світлі відповідних принципів статті 8 Конвенції.

133.Отже стаття 8 Конвенції була порушена.

ІІІ.ПЕРЕДБАЧУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ І ТРАНСПОРТУВАННЯ, ТА СТАТТІ 5 § 4 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДСУТНІСТЮ НА СЛУХАННІ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ПІД ВАРТУ (ЗАЯВА № 5402/07)

134.Заявникв заяві № 5402/07 (пан Горбунов) скаржився на те, що умови його утримання під вартою і транспортування протягом періоду з 14 вересня 2006 рокудо12 січня 2007 року, були нелюдськими і такими, що принижують гідність, в порушення статті 3 Конвенції,а також на те, що він був відсутнім під

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

час слухання про повернення під варту 5 липня 2006 року в порушення статті 5 § 4.

135.3 23 травня 2013 року Уряд подав односторонню заяву запропонувавши Суду вилучити справу з реєстру. Вони визнали, що з 14 вересня 2006 року до 12 січня 2007 року заявника утримували під вартою і транспортували в умовах, які не відповідали вимогам статті 3 Конвенції, а також те, що його відсутність під час слухання 5 липня 2006 порушили його права, передбачені статтею 5 § 4. Вони запропонували сплатити заявникові 5460 євро. Інша частина заяви має наступний зміст:

«Сума, про яку йде мова вище, яка повинна охоплювати будь-яку матеріальну та моральну шкоду а також податки та витрати, повинна бути звільнена від податків, які можуть бути застосованими. Ця сума буде сплачена протягом трьох місяців з дати повідомлення про рішення, прийняте Судом відповідно до статті 37 § 1 Конвенції. У випадку нездатності сплатити цю суму протягом вказаного періоду в три місяці уряд зобов'язується сплатити прості відсотки починаючи від закінчення цього періоду до сплати за ставкою, яка відповідала граничній ставці оподаткування Європейського центрального банку під час періоду несплати плюс три відсотки».

136. Заявник не прийняв пропозицію уряду.

137. Суд повторює, що стаття 37 Конвенції передбачає, що він може на будь-якому етапі провадження прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру справ, якщо обставини викликають один з висновків відповідно до пунктів (а), (b) або (с) параграфу цієї статті. Зокрема, стаття 37 § 1 (с) дозволяє Суду вилучити заяву з реєстру справ, якщо "на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим".

138. Суд також повторює, що за певних обставин він може вилучити заяву відповідно до статті 37 § 1 (с) на основі односторонньої заяви уряду відповідача, навіть якщо бажання заявника розглядати справу все ще існує. У зв'язку з цим Суд ретельно розгляне заяву в світлі принципів, встановлених прецедентним правом, зокрема, рішення Тахсін Аджар (Tahsin Acar) (дивіться Тахсін Аджар проти Туреччини, [ВП], № 26307/95, §§ 75-77, ECHR 2003-VI).

139. Після свого першого рішення стосовно нелюдських або таких, що принижують гідність, умов утримання у виправних установах Росії (дивіться Калашніков проти Росії, 47095/99, ECHR 2002 VI), Суд виявив схожі порушення в багатьох справах проти Росії, які стосувалися умов утримання під вартою у в'язницях попереднього ув'язнення (дивіться Ананьєв та інші проти Росії, № 42525/07 та 60800/08, 10 січня 2012 року). Скарга, яка стосується відсутності під час слухання про повернення під вартою, також заснована на добре встановленому прецедентному праві Суду (дивіться G.O. проти Росії, № 39249/03, §§ 93-97, 18 жовтня 2011 року).

140. Звертаючись до характеру тверджень, які містяться в заявах уряду, Суд задоволений тим, що уряд не оскаржував твердження, зроблені заявником, та визнав порушення статей 3 та 5 § 4 Конвенції.

141. Стосовно передбаченого розгляду, який повинен бути наданий заявникові, Суд зазначає що, запропонована сума не є необґрунтованою в абсолютному значенні або у зв'язку із присудженою сатисфакцією у схожих справах. Уряд зобов'язався здійснити виплати суми протягом трьох місяців після прийняття рішення Судом з відсотками за прострочений платіж, який повинен бути сплачений у випадку будь-якої затримки в сплаті.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

142. Тому Суд вважає, що вже не є обґрунтованим продовжувати розгляд частини справи стосовно вищезазначених скарг. Оскільки Комітет міністрів залишається компетентним наглядати відповідно до статті 46 § 2 Конвенції за виконанням остаточних рішень стосовно тих самих питань, Суд також задоволений тим, що повага до прав людини, як це визначено в Конвенції (стаття 37 § 1 in fine), не вимагає продовження розгляду цієї частини справи. У будь-якому випадку Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами. Відповідно до статті 37 § 2 Конвенції, якщо уряду не вдасться виконати умови їх односторонньої заяви ((дивіться Йосиповіч проти Сербії (ріш.), № 18369/07, 4 березня 2008 року, та Алексентева та 28 інші проти Росії (ріш.), № 75025/01 та 28 інших, 23 березня 2006 року).

143. З огляду на вищесказане є відповідним вилучити з реєстру частину заяви стосовно вищезазначених скарг.

IV. ПЕРЕДБАЧУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 § 4 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДСУТНІСТЮ ШВИДКОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕГЛЯДУ (ЗАЯВА № 5402/07)

144. Заявник в заяві № 5402/07 (пан Горбунов) також скаржився на те, що його апеляція проти рішення про утримання під вартою від 3 листопада 2006 року, не була розглянута швидко. Він посилався на статтю 5 § 4 Конвенції, яка передбачає:

«4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

A. Прийнятність

145. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні статті 35 § 3 (а) Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною на будь-яких інших підставах. Тому вона повинна бути оголошена прийнятною.

B. Сутність

146. Уряд не зробив жодних заяв щодо цієї скарги.

147. Суд повторює, що, якщо головним в справі є «особиста свобода» особи, вона має дуже суворі стандарти стосовно дотримання державою вимоги якнайшвидшого розгляду питання про законність утримання під вартою (дивіться, наприклад, *Кадем проти Мальти*, № 55263/00, §§ 44-45, 9 січня 2003 року, в якій Суд вважав, що сімнадцять днів для прийняття рішення стосовно питання законності утримання заявника під вартою були надмірними). Він вже встановив порушення статті 5 § 4 Конвенції у низці справ проти Росії, в яких, наприклад, провадження, в яких приймалось рішення стосовно законності утримання заявників під вартою, тривало двадцять шість (дивіться *Мамедова проти Росії*, №. 7064/05, § 96, 1 червня 2006 року), двадцять (дивіться *Бутусов проти Росії*, №. 7923/04, §§ 32-35, 22 грудня 2009) або двадцять сім днів (дивіться *Пічугін проти Росії*, №. 38623/03, §§ 154-56, 23 жовтня 2012), підкреслюючи, що їх тривалість необхідно було приписати органам влади.

148. В цій справі судам було необхідно двадцять вісім днів для того, щоб розглянути скаргу, подану заявником на рішення від 3 листопада 2006 року (дивіться пункт 26 вище). Уряд не надав жодного обґрунтування часу, необхідного національним судам для розгляду скарги. В матеріалах справи в Суді нічого не вказує на те, що або заявник або його адвокат сприяли тривалості

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

апеляційного провадження. Відповідно, всю тривалість апеляційного провадження в цій справі необхідно було покласти на органи влади.

149. З урахуванням вищевказаного Суд вважає, що процедуру апеляційного провадження для перегляду законності утримання заявника під вартою для очікування судового розгляду неможливо вважати сумісно. з вимогою «без зволікання» статті 5 § 4 Конвенції. Отже це положення було порушене.

В . ПЕРЕДБАЧУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 1 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З НАДМІРНОЮ ТРИВАЛІСТЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ЗАЯВА № 29431/05)

150. Заявник в заяві № 29431/05 (пан Зубков) також скаржився, що кримінальне провадження проти нього було надмірно тривалим. Він посилався на статтю 6 § 1 Конвенції, яка у відповідній частині має наступний зміст:

"Під час визначення ... будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення кожен має право на справедливий ... судовий розгляд ... упродовж розумного строку..."

151. Заявник скаржився, зокрема, на затримки між отриманням матеріалів справи судом першої інстанції 18 липня 2002 року і початком судового процесу 20 листопада 2002 року.

152. Уряд стверджував, що початок судового розгляду був відкладений на прохання адвоката одного з обвинувачених відкласти судовий розгляд, і знову через хворобу адвоката заявника. Без надання будь-яких підтверджуючих документів уряд також стверджував, що декілька слухань, призначених на вересень, жовтень і листопад 2002 року, були відкладені через те, що адвокат відповідачів не був присутнім з різних причин. Отже затримку початку судового

процесу неможливо було покласти на органи влади. Після початку судового процесу ще декілька слухань були відкладені, оскільки адвокат був хворий або не зміг бути присутнім з інших причин, тому, що відповідачі просили додатковий час для вивчення матеріалів справи і підготовки захисту, і одного разу тому, що свідок обвинувачення не був присутнім. Судовий розгляд також був відкладений на рік і три місяці для того, щоб провести експертизи. Тому тривалість провадження не була надмірною.

153. Вивчивши всі матеріали Суд вважає, що на підставах, викладених нижче, уряд-відповідач не може бути притягнутий до відповідальності за передбачувану надмірну тривалість кримінального провадження проти заявника.

154. Зокрема, Суд зазначає, що з урахуванням загальної тривалості провадження (менше трьох років), відповідної складності справи, поведінки заявника та його співучасників і органів влади, у тому числі старанність, яку вони продемонстрували під час розгляду справи, а також залучених рівнів юрисдикції, тривалість провадження не була надмірною і відповідала вимозі «розумного строку» (дивіться, серед інших авторитетних джерел, *Ханов і інші проти Росії* (ріш.), № 15327/05 і 15 інших, 30 червня 2016 року з наступними посиланнями).

155. З урахуванням вищевикладеного Суд встановив, що скарга є явно необґрунтованою та повинна бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 3 та 4 Конвенції.

VI. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

156. Наприкінці Суд розглянув інші скарги, подані заявниками, і, взявши до уваги всі надані матеріали, а також оскільки скарги підпадають під компетенцію Суду, він вважає, що вони не містять жодного підтвердження порушення прав та свобод, викладених в Конвенції або її протоколах. З цього випливає, що ця частина заяви повинна бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до статті 35 §§ 3 (а) та 4 Конвенції.

VII. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

157. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

158. Заявники вимагали наступні суми стосовно моральної шкоди: пан Зубков вимагав 72 450 євро (EUR), пан Іпполітов вимагав 105000 EUR і пан Горбунов вимагав 20 000 EUR. Пан Іпполітов також вимагав 6000 євро відшкодування матеріальної шкоди, яка складала втрату заробітної плати. Він стверджував, що незаконне переслідування в кримінальному порядку викликало його звільнення з прокуратури.

159. Уряд стверджував, що вимоги відшкодування моральної шкоди були надмірними. Стосовно вимоги відшкодування матеріальної шкоди, вони

стверджували, що не існувало жодного причинного зв'язку між скаргами заявника і передбачуваною шкодою.

160. Суд не вбачає причинно-наслідкового зв'язку між виявленим порушенням і передбачуваною матеріальною шкодою Іпполітову; тому він відхиляє цю вимогу.

161. Стосовно моральної шкоди, з урахуванням характеру виявлених порушень щодо кожного заявника і сумою, яка буде сплачена пану Горбунову відповідно до односторонньої заяви (дивіться пункт 135 вище, і *Уразов проти Росії*, № 42147 / 05, § 106, 14 червня 2016 року), Суд присуджує наступні суми стосовно моральної шкоди і додатково компенсацію будь-якого податку, який може бути накладено на компенсацію моральної шкоди: 7500 EUR кожному – пану Зубкову і Іпполітову, і 4300 EUR пану Горбунову.

В. Судові витрати

162. Горбунов також вимагав 7000 за судові витрати, понесені в національних судах. Він надав відповідну угоду про адвокатську винагороду.

63. Уряд стверджував, що сума, яку вимагав заявник, була надмірною. Крім того, не існувало доказів того, що заявник дійсно сплатив судові видатки.

64. Відповідно до прецедентного права Суду заявник має право на відшкодування судових витрат лише якщо було продемонстровано, що вони були фактично і обов'язково понесені та є обґрунтованими щодо суми. У цій справі з урахуванням документів, які знаходяться у його розпорядженні, та зазначених вище критеріїв Суд вважає обґрунтованим присудити суму в 2000 євро для відшкодування всіх видів витрат і додатково компенсацію будь-якого податку, який може бути стягнутий із заявника.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

С. Пеня

165. Суд вважає, що пеня повинна дорівнювати граничній процентній ставці Європейського центрального банку, до якої слід додати три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1 Вирішує об'єднати заяви.

2 Вирішує, з урахуванням умов заяви уряду, а також домовленостей для гарантування дотримання зобов'язань, на які він посилається, вилучити заяву пана Горбунова з реєстру справ відповідно до статті 37 § 1 (с) Конвенції про передбачувані нелюдські умови утримання під вартою та транспортування, а також скаргу відповідно до статті 5 § 4 щодо його відсутності під час слухання про повернення його під варту.

3 Оголошує скарги відповідно до статті 8 щодо порушення прав кожного із заявників на повагу до його приватного життя та листування, а також відповідно до статті 5 § 4 Конвенції на недостатню швидкість перегляду утримання під вартою пана Горбунова прийнятною, а решту заяв - неприйнятними;

4.Постановляє що мало місце порушення статті 8 Конвенції щодо кожного заявника;

5. Постановляє що мало місце порушення 5 § 4 Конвенції щодо кожного заявника;

Постановляє

(а) що держава-відповідач повинна сплатити заявникам протягом трьох місяців з дня набрання рішенням законної сили, відповідно до параграфу 2 статті 44

ZUBKOV AND OTHERS v. RUSSIA JUDGMENT

Конвенції, наступні суми і додатково компенсацію будь-якого податку, який може бути накладено на компенсацію, які повинні бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, чинним на дату виплати:

- 7500 євро пану Зубкову (сім тисяч п'ятсот євро);
- 7500 євро пану Іпполітову (сім тисяч п'ятсот євро)
- 4300 євро пану Горбунову(чотири тисячі триста євро)
- 2000 євро (дві тисячі євро) пану Горбунову стосовно видатків та витрат;

(b) що зі впливом вищезазначених трьох місяців до повного розрахунку пеня повинна нараховуватися на цю суму в розмірі, рівному граничній процентній ставці Європейського центрального банку за період прострочення платежу плюс три відсотки.;

6. *Відхиляє* інші клопотання заявника щодо справедливої сатисфакції.

.

Складене англійською мовою і повідомлене в письмовій формі 7 листопада 2017 року відповідно до правила 77 §§ 2 та 3 Регламенту Суду

Фатош Арачі
Заступник секретаря секції

Хелена Єдерблом
Голова

Відповідно до статті 45 § 2 Конвенції та правила 74 § 2 Регламенту Суду, окрема думка судді Дєдова додана до цього рішення.

Переклад адвокатів **Олександра Дроздова** та **Олени Дроздової**

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ДЄДОВА, ЯКА ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

Я повинен зазначити, що в рішенні в справі *Биков (Биков проти Росії* [ВП], №. 4378/02, §111, 10 березня 2009 року) Велика Палата вважала, що заявникові була завдана моральна шкода, яка не була достатньо компенсована виявленням порушення Конвенції. З урахуванням обставин справи і провівши своє оцінювання на справедливих засадах Суд присудив заявникові 1000 євро відповідно до цього напрямку.

Я вважаю, що вищезазначений підхід (який містить символічну суму компенсації) є застосовним до всіх інших справ «спостереження» з подібними обставинами, а саме, коли Суд встановив порушення статті 8, але заходи спостереження були дійсно необхідними, і провадження в національному суді в справі заявника не суперечило вимогам справедливого судового розгляду (дивіться *Биков*, §104).

Додаток

№	Заява №	Дата запровадженн я	Ім'я заявника Рік народження Місце проживання	Представник
1.	29431/05	28 червня 2005 року	МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ ЗУБКОВ 1979 Новгород	
2.	7070/06	9 січня 2006 року	АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ ІППОЛІТОВ 1975 ТВЕРЬ	Пан Н. Кулік, адвокат, який практикує в м. Тверь
3.	5402/07	12 січня 2007 року	АНДРІЙ ВЯЧЕСЛАВОВИЧ ГОРБУНОВ 1964 Владімір	Пан М. Овчінніков та пан А. Міхайлов, адвокати, які практикують в м. Владімір